

Dues medalles d'Eusebi Arnau copiades a Sud-amèrica

ROSSEND CASANOVA¹

Després de la publicació de *L'obra medallística de l'escultor Eusebi Arnau*² de la historiadora de l'art Isabel Marín, especialista en la figura i l'obra d'Eusebi Arnau, autora també de la primera biografia de l'escultor, *Eusebi Arnau*,³ vàrem publicar dos articles referits a una medalla de la qual es referenciava un croquis en el primer llibre, però no se'n donava més informació i es desconeixia si havia estat editada o no. Aquests dos estudis corresponen a «Les medalles d'Eusebi Arnau per a l'Associació Rural de l'Uruguai»⁴ i a «Medalles copiades. El plagi de dissenys d'Eusebi Arnau per part de tallers sud-americans».⁵ Ara, passat un temps i després de conèixer algunes noves dades, en fem una actualització tractant dues medalles d'Arnau que varen ser plagiades a l'Argentina i l'Uruguai.⁶ Són, en concret, el disseny de la medalla per a les Festes de la Mercè de Barcelona de 1902 i la que realitzà per a l'Associació Rural de l'Uruguai el 1915.

1. Doctor en història de l'art. Consevador del Museu de les Arts Decoratives de Barcelona.

2. I. MARIN SILVESTRE, *L'obra medallística de l'escultor Eusebi Arnau*. Societat Catalana d'Estudis Numismàtics (Institut d'Estudis Catalans) Barcelona 2005.

3. I. MARIN SILVESTRE, *Eusebi Arnau*. Infiesta Editor, col·lecció Gent Nostra, núm. 131, Barcelona 2006.

4. R. CASANOVA MANDRI. «Les medalles d'Eusebi Arnau per a l'Associació Rural de l'Uruguai». *Revista de Catalunya*. Fundació Revista de Catalunya, núm. 228, Barcelona 2007, p. 41-53.

5. R. CASANOVA MANDRI. «Medalles copiades. El plagi de dissenys d'Eusebi Arnau per part de tallers sud-americans». *Butlletí XXI*. Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, Barcelona 2008, p. 87-99.

6. Argentina i Uruguai tenen en comú que durant el darrer terç del segle XIX varen viure un període de prosperitat econòmica que es reflectí en la indústria i la societat, i que es traduí en una sensibilització envers totes les arts, les medalles incloses.

EL MODERNISME D'ARNAU A L'ARGENTINA

La medalla d'Arнау per a les Festes de la Mercè va ser un encàrrec de l'Ajuntament de Barcelona. Es tracta d'una peça d'excel·lent disseny amb trets modernistes on tres figures femenines amb objectes musicals (una trompeta, una lira i una partitura) celebren la diada de la patrona de la ciutat. Totes tres duen els cabells recollits segons un esquema proper al medieval i porten uns vestits llargs de mànigues amples, decorats al coll, que acaben amb unes formes arrodonides del més pur estil *Art Nouveau*.⁷ Al capdamunt hi ha situat l'escut de l'ordre mercedari i la corona comtal amb la inscripció FERIAS Y FIESTAS DE Ntra. Sra. DE LA MERCED i dessota AÑO 1902. La peça està signada E. ARNAU al lateral dret, mesura 50 mm i va ser editada per Costa Hugué.⁸

Aquest disseny va tornar a ser utilitzat per l'Ajuntament de Barcelona en ocasió del Nadal de 1906, s'encunyà als tallers de Desideri Rodríguez i es substituï la llegenda superior per un estel radiant en clara al·lusió a l'estel de Betlem.

La medalla d'Arнау va ser copiada indistintament a l'Argentina i l'Uruguai, i per il·lustrar-ho en presentem tres exemples. La primera és una còpia que va ser produïda a l'Argentina en ocasió de les festes del centenari de la independència d'Espanya, que van tenir lloc a tot el país el 1910. L'edità l'Administració de Patagones i al seu revers inclou la inscripció PAZ, JUSTÍCIA Y LIBERTAD. L'anvers és una còpia exacta de la medalla d'Arнау de 1902, on es manté part de la decoració lateral superior però sense l'escut mercedari, substituït per la inscripció FIESTAS DEL CENTENARIO 1810-1910. No hi consta ni l'autor, ni el gravador, ni l'editor.

Una segona medalla és la del CONSERVATORIO MUSICAL ARGENTINO de Buenos Aires, una peça editada durant el primer quart del segle XX i destinada a guardonar els alumnes més sobresortints, com indica la llegenda del revers: FUNDADOR PEDRO SOFIA. DIRECTORA MARIA E. AGUIRRE DE SOFIA. PREMIO AL MERITO. Com l'anterior, no hi consta ni l'autor, ni el gravador, ni l'editor.

I una tercera que reproduïx el disseny d'Arнау és la que s'edità a l'Uruguai, a principis de segle XX. Com consta a la seva inscripció, es tracta d'una peça promoguda pel CONSERVATORIO MUSICAL DE MONTEVIDEO i que era designada en HONOR AL MÉRITO. La medalla inclou una lira a la part superior i un filacteri a la part inferior per gravar-hi el nom del guardonat. L'anvers inclou les tres figures femenines, acompanyades d'unes línies decoratives molt al gust *Art Nouveau*.

7. Pel disseny de les seves formes, aquestes figures recorden molt les que Arнау modelà per a l'escenari del Palau de la Música Catalana poc temps després.

8. Aquesta medalla està recollida a: J. GIMENO, *La medalla modernista*, MNAC, Barcelona 2001, p. 54 i 84; M. CRUSAFONT i SABATER, *Medalles commemoratives dels Països Catalans i de la Corona Catalano-Aragonesa (s. XV-XX)*, Societat Catalana d'Estudis Numismàtics, Barcelona 2006, p. 502 i 503.

Aquesta peça destaca pel seu format, amb un perfil en forma de campana que ens porta a pensar que va ser produïda pels tallers Tammaro, que en fabricà d'altres amb una forma exactament igual. Aquest format era poc habitual a Europa, on els canvis estilístics afectaren més el disseny que la forma, mentre que va ser molt extens a Sud-amèrica, on els medallistes i els tallers locals innovaren amb formats nous i originals.

UN ENCÀRREC COPIAT A L'URUGUAI

En ocasió de l'Exposició Nacional de Ramaderies Úniques de Campions que s'havia de celebrar a Montevideo l'any 1915, Arnau realitzà una medalla per a l'entitat promotora, l'Associació Rural de l'Uruguai. En realitat es tracta d'una medalla amb un únic anvers i quatre reversos diferents, dedicats a les respectives quatre categories d'animals participants i premiats: al millor exemplar boví, al porcí, al d'aviram i al de bestiar de llana.⁹

L'Arxiu Arnau conserva un croquis d'aquest projecte, que es deuria realitzar un temps abans, probablement cap al 1914, i que mostra l'anvers dibuixat simplement, sense cap concreció. És molt probable que el dibuix definitiu o fins i tot el model en guix fossin enviats a l'Uruguai per a la seva validació.¹⁰ En tot cas, la mateixa Associació Rural de l'Uruguai no ens n'ha sabut donar resposta.

Les medalles foren lliurades l'any 1915 i s'editaren en les tradicionals categories d'or, de plata i de bronze. Són peces significatives en la producció artística d'Arnau, tant per l'època en què van ser realitzades i que coincideix amb la seva etapa de maduresa, com pel fet que són unes de les poques que se li coneixen per a l'estranger.

L'anvers inclou una figura masculina i una de femenina que miren juntes cap a un horitzó on hi apareix el sol radiant, símbol de la creació, de l'origen i del naixement. La figura masculina està mudada amb el típic vestit local, detall que indica que Arnau estava ben documentat quan realitzà el projecte. Aquesta idea es reafir-

9. L'Associació Rural de l'Uruguai va ser fundada el 1871 i és actualment la institució més antiga del país en matèria agropecuària. És privada i té caràcter nacional, està integrada per productors i té per objecte la defensa i el foment dels interessos de la producció agrària, de les indústries complementàries o derivades i dels treballadors rurals. Organitzà la primera Exposició Nacional el 1883, i des del 1913 celebra anualment l'Exposició Nacional de Ramaderia, la més important del país, on es presenten els productes del sector, es comercialitza bestiar i es mostra el treball realitzat durant anys competint per l'excel·lència.

10. A l'Uruguai, la idea de realitzar una medalla d'aquestes característiques (en coneixem d'anteriors de factura molt simple) es deuria fer patent el 1913, quan se celebrà l'Exposició Nacional de Ramaderia. S'inaugurà el 26 d'agost als nous locals que la junta de l'Associació Rural de l'Uruguai estrenava a El Prado, on ha continuat aquesta festa anual fins a l'actualitat. A resultes d'aquell èxit, que va tenir un fort ressò internacional, la junta decidí d'encarregar un nou i millorat disseny de medalla amb la qual premiar els participants. Aleshores ja s'atorgaven medalles als guardonats, però eren senzilles i de poca complexitat artística. Desconeixem encara com arribà l'encàrrec a Arnau. Potser es coneixia la seva obra medallística en d'altres països americans o va ser recomanat per algun dels membres de la junta.

ma amb els animals representats al revers, ja que són propis de la zona geogràfica americana i tenen trets que no són comuns als animals europeus. En el cas de les figures, l'home representat respon perfectament al camperol uruguaià de l'època, el «*gaucho*», genet ramader que tenia cura del bestiar.¹¹ A l'Uruguai es considera que la figura del «*gaucho*» no pot separar-se de la seva vestimenta. Així com la planura era el seu paisatge i el cavall el seu mitjà de mobilitat, el vestit l'individualitzà. Al llarg del temps la seva indumentària ha variat, però a principis del segle XX (època en què van ser fetes les medalles), el seu vestit típic consistia en una camisa de màniga llarga, que solia ser blanca, i portava pantalons bombatxos, sovint subjectats per una faixa on s'hi enganxava un ganivet. Calçava botes, portava mocador al coll (per cobrir-se la cara als arenals i també per evitar que els insectes entressin al cos quan dormia a la serena) i un barret petit o «*chambergó*» subjectat sota la barbeta. Així el retrata Arnau a la seva medalla, on a més i per accentuar la seva labor de ramader li fa sostenir amb la mà dreta un bastó de fusta que reposa sobre el braç, mentre que amb l'esquerra agafa per l'espatlla la seva companya.

La figura femenina va vestida senzilla, amb una roba llarga sense mànigues i descalça. Sosté en un dels seus braços un anyell mentre que amb l'altre acarona un xai. Aquest gest, el fet que aparegui sense una indumentària concreta i que estigui en contacte amb el terra, fa pensar que personifica la mateixa Associació Rural de l'Uruguai.¹²

L'anvers de la medalla presenta dues inscripcions: a la part superior la llegenda ASOCIACIÓN RURAL DEL URUGUAY, que té una estrella de cinc puntes (el pentàgon estelat és el símbol de la vida) al capdavant i la signatura ARNAU al darrera; una segona llegenda ocupa el quarter inferior esquerre, sota el sol naixent, i fa referència al certamen EXPOSICIÓN NACIONAL DE GANADERIAS ÚNICA DE CAMPEONES. Com s'ha comentat, aquest anvers és igual per a totes les medalles, ja siguin dedicades al millor exemplar boví, porcí, d'aviram o de bestiar de llana, però cal fer notar que segons l'època en què van ser encunyades es suprimí o rectificà part de la llegenda (en alguns casos molt barroerament), sense que fos esmenada per Arnau.¹³

11. Aquesta figura va ser comuna en diversos països sud-americans, com l'Argentina, el Paraguai, la Patagònia xilena i el sud del Brasil i de Bolívia, i era molt semblant al que coneixem com a *cowboy* o vaquer nord-americà.

12. En l'època en què les medalles varen ser encunyades, la República Oriental de l'Uruguai era presidida per José Batlle y Ordoñez, que governà el país entre 1911 i 1915 (anteriorment ja havia ocupat el càrrec entre 1903 i 1907). La riquesa principal de la nació durant la primera dècada del segle XX era la ramaderia, a la qual hi contribuïa la gran extensió geogràfica i l'excel·lència de les pastures. Aleshores es comptaven aproximadament uns 36 milions de caps de bestiar, 8 milions dels quals de bestiar boví, 26 de moltons, prop de 600.000 cavalls i 200.000 porcs, entre d'altres. Era, en definitiva, la nació que més ramaderia produïa en el món amb relació a la seva grandària. Actualment l'Uruguai disposa del 85 % del seu territori de producció natural, que significa 4,7 hectàrees per habitant, és a dir, uns 15 milions d'hectàrees de terra fèrtil.

13. Les medalles d'Arnau per a l'Associació Rural de l'Uruguai tenen algunes semblances amb d'altres peces del mateix artista. La composició de les figures recorda la medalla de la Fira Concurs Agrícola de 1898, on apareix un grup de camperols i on una pagesa porta una forca recolzada al braç. Per la grafia i pels personatges representats, per les for-

Els reversos tenen un únic espai per a la inscripció, situat a la part inferior i centrat, i que té forma de pergamí, més o menys semblant en els quatre casos. Sota aquest pergamí hi neixen dues branques, en alguns models ajuntades per una llaçada, amb fulles de llorer i d'olivera, que simbolitzen respectivament la victòria i la pau, que sovint s'associen al premi i al progrés. Cal assenyalar que unes branques iguals es troben representades a l'escut nacional de l'Uruguai i que també les uneix un llaç, en aquest cas de color blau.

En les medalles, les inscripcions eren gravades i coneixem les que indiquen GRAN CAMPEÓN, CAMPEÓN, PRIMER PREMIO i SEGUNDO PREMIO. Com és habitual en l'ordre decreixent de la medallística, el gran campió i el campió són de bronze amb un bany d'or, el primer premi és de bronze amb un bany de plata i el segon premi és només de bronze. No coneixem cap medalla com a tercer premi.

Cada model de revers inclou l'animal al qual fa referència i elements del seu paisatge, per exemple, el dedicat al bestiar boví inclou tres vaques de gran volum closes per una tanca de fusta; el del bestiar porcí, una truja prop d'un camp de joncs; el de l'aviram, un gall amb el bec obert mirant al sol, com si amb el seu cant donés la benvinguda al dia, mentre dos pollets picotegen davant d'un camp de blat; i el de bestiar de llana, dos moltons de gran pelatge i cornamenta pasturant en un camp. En tots els casos, a excepció del gall amb el sol naixent, els animals es troben sota un cel ennuvolat, fet que ens fa pensar en una evocació a la climatologia local. La signatura d'Arnau apareix en un lateral amb les sigles EA.

Coneixem medalles de diferents grandàries. N'hi ha de 50 centímetres de diàmetre i d'altres que en mesuren 40, amb un pes variable d'entre 40 i 50 grams.¹⁴

Les medalles d'aquell primer any varen ser produïdes per una empresa de la qual en desconeixem el nom, però assoliren una qualitat que no tindrien les medalles dels anys següents. Aquest fet ens fa pensar que potser s'editaren a Barcelona i que les còpies posteriors, de molta menor qualitat, es fabricaren directament a l'Uruguai o a un altre país sud-americà. Perquè, passat el 1915, l'Associació Rural de l'Uruguai les tornà a editar, però en lloc de demanar a Arnau una variació de la inscripció per adaptar-les als nous certàmens, preferí eliminar la part que canviava i gravar-hi a sobre el nom del concurs. Era una solució econòmica i ràpida, però el resultat en diferí considerablement i va perdre la coherència del disseny amb la grafia, sobretot perquè les originals eren encunyades i aquelles gravades. És a dir, que mentre la d'Arnau tenia la inscripció com un element més del dis-

mes, pels volums i pels moviments, també és una medalla propera a la de l'Orfeó Donostiarra de 1910. En tot cas, la posició del braç per damunt l'espatlla també apareix en d'altres medalles d'Arnau i exemplifica molt bé la idea d'unitat, de solidaritat i de fraternitat. És el cas de la medalla de la Solidaritat Catalana de 1906, o la de les Festes de Primavera de 1910 de l'Ajuntament de Barcelona, entre d'altres.

14. Els reversos tenen algunes semblances amb d'altres peces del mateix Arnau on apareixen els animals. Podem citar l'exemple del gall, que coincideix de manera semblant amb el de la medalla de l'exposició de la Societat Nacional d'Avicultors Espanyols celebrada a Barcelona el 1899, o el que també apareix a la medalla commemorativa per a la V Exposició Internacional d'Avicultura i Columbofilia de 1902.

seny, a les posteriors hi era afegida marcant el bronze. Molt probablement, l'empresa que realitzà aquests canvis va ser Tammaro, l'esmentat taller d'encunyació que va ser força important a l'Uruguai i bastant actiu a tota Sud-amèrica. I ho pensem perquè produí durant dècades medalles per a l'Associació Rural de l'Uruguai i perquè signà com a propis diversos dissenys d'Arnau.

En aquestes imitacions ja no hi apareix la signatura de l'escultor i són de menor qualitat. És el cas del primer premi per al millor exemplar d'aviram, realitzat per al concurs de l'Associació Rural de l'Uruguai de 1918. És interessant observar que, en aquest cas, el que en el projecte d'Arnau era el revers, en aquesta còpia és l'anvers, mentre que al seu revers hi ha una senzilla inscripció. Es tracta, per tant, d'un canvi d'importància en els temes representats.

També d'aquell any és una medalla de la mateixa Associació Rural de l'Uruguai, ara dedicada a l'Exposició Nacional de Ramaderia. En aquest cas, el disseny curós d'Arnau sobre el bestiar de llana és copiat per Tammaro, que signa impunement a la part baixa i centrada de l'anvers. Un cas similar és la medalla de bronze per a l'Exposició Internacional de Llanes celebrada el 1919, i encara una tercera editada en ocasió de l'Exposició Internacional de Llanes, Aus, Conills, Felins, Canins i Cabrins celebrada el 1920, on novament Tammaro signa la peça al lateral inferior dret.

Cal afegir que les còpies de Tammaro són molt aproximades, no exactament iguals. Les medalles d'Arnau són molt definides, estan treballades amb destresa i seguretat, tenen volums i força detalls, i els animals representats semblen cobrar-hi vida. Les de Tammaro són més maldestres, algunes parts són confoses i difuses, les extremitats dels animals no estan ben acabades i totes les peces són de menor qualitat.

Afegirem que l'empresa Tammaro era aleshores propietat de Luis Tammaro i que a l'actualitat encara està en actiu. Des de la seva fundació ha arribat a produir més de 12.000 dissenys de medalles, entre les quals i com hem dit diverses per a l'Associació Rural de l'Uruguai.

CONCLUSIÓ

Tractar el tema de l'obra d'art copiada fa pensar, d'entrada, en la producció d'unes imitacions il·legals, fraudulentos, que sovint van acompanyades de la poca originalitat del copista. Perquè el que copia, a més, sol ser considerat de secundari i la seva obra de falsa, mentre que el veritable artista és el declarat original que produeix una obra autèntica, amb caràcter i sensibilitat.

Sense entrar en el tema de la qualitat artística del copista, prou extens i amb casos ben interessants en les diverses disciplines artístiques, i deixant a banda altres processos normalitzats, com que l'artista aprèn primer copiant (la còpia ha

estat i és encara avui una assignatura en els estudis reglats), la imitació i la còpia estan força més presents en les obres d'art del que hom es pot imaginar.

En aquest període que ens ocupa, el primer quart del segle XX, i com havia passat al llarg dels segles, també es copià, i molt. La multiplicació dels suports gràfics i la millora en les comunicacions facilitaren que artistes d'arreu coneguessin el que feien els seus homòlegs en altres contrades i que, sovint, s'inspirassin o copiessin parts o, fins i tot, conjunts sencers. Era freqüent però, en aquest procés imitador, reformular el treball dels altres segons la seva manera de fer deformant el model original. Uns plagis que coneixem en totes les branques de l'art, la numismàtica inclosa.

Aquests exemples de còpies de medalles d'Arnau il·lustren prou bé com la coneguda proliferació de l'art de la medalla durant el canvi del segle XIX al XX va forçar, en països més desproveïts d'aquesta indústria, a demanar dissenys fora de les seves fronteres, a inventar-ne de propis o a copiar els dels altres. Unes còpies que no havien pas d'arribar a coneixement de l'usuari, de manera que alguns tallers venien als seus clients els dissenys dels altres com a propis.

A més, l'efervescència que va viure l'art de la medalla en aquella època provocà que molts dels models europeus fossin seguits de prop. I si bé és cert que força artistes europeus s'interessaren pels dissenys dels seus veïns, no ho és menys que a Sud-amèrica els models del vell continent varen ser una font constant d'inspiració i de còpia.¹⁵ Tanmateix, la majoria de medalles sud-americanes *Art Nouveau* aportaren propostes noves, sovint relacionades amb el format i el disseny, on el *coup de fuet* va ser un element important. Una estètica que arribà més enllà de la dècada dels anys vint, quan aquest estil ja havia decaïgut a Europa.

A més, per aquests països, l'art de la medalla fou una expressió artística molt important, testimoni de l'afirmació nacional i record de la seva consolidació com a nació, alhora que els ajudà a assentar el seu prestigi cultural.

En aquest marc, la imitació dels models catalans s'entén, més enllà dels llaços econòmics i sentimentals entre el nostre territori i l'americà, perquè alguns artistes treballaren per a clients sud-americans i així les seves peces es conegueren ràpidament. El cas d'Arnau il·lustra perfectament aquesta situació. Treballà per a aquell continent i allí també se'l va copiar.

15. Un cas molt clar és el de la medalla 1900 del medallista gal Jean-Baptiste Daniel-Dupuis, editada per la Monnaie de Paris i copiada en diverses ocasions per tallers sud-americans. En general les còpies evidencien que el disseny original es reproduïx de forma molt senzilla, on sovint el copista selecciona un element concret, que presenta sobre un fons adaptat i que les peces emprades en el disseny, en el metall, en la producció i en l'acabat són de poca qualitat.

Eusebi Arnau. Festes de la Mercè de 1902. Ajuntament de Barcelona, 1902.

*Models en guix
Arxiu Arnau, Barcelona.*

*Sense signar. Fiestas del Centenario. Patagones, 1910. Bronze, Ø = 30 mm
Col·lecció Rossend Casanova, Barcelona.*

*Tammaro (atribuït). Honor al mérito. Conservatorio Musical de Montevideo, s/d.
Bronze, 30 x 30,2 mm
Col·lecció Rossend Casanova, Barcelona.*

*Sense signar. Premio al mérito. Conservatorio Musical Argentino, s/d. Bronze,
Ø = 30 mm
Col·lecció Rossend Casanova, Barcelona.*

Dibuix croquis per a l'anvers de la medalla destinada a l'Asociación Rural del Uruguay. Llapis sobre paper, c. 1915.

Arxiu Arnau, Barcelona.

Eusebi Arnau. Exposición Nacional de Ganaderías Única de Campeones. Campeón (bestiar de llana). Asociación Rural del Uruguay, 1915. Bronze amb bany d'or; Ø = 50 cm, 1915.

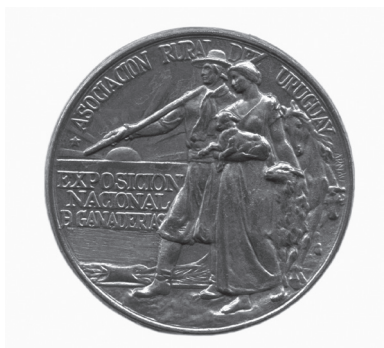
Col·lecció Rossend Casanova, Barcelona.

*Eusebi Arnau. Exposición Nacional de Ganaderías Única de Campeones. Segundo premio (aviram). Asociación Rural del Uruguay, 1915. Bronze, Ø = 40 mm
Col·lecció Rossend Casanova, Barcelona.*

*Eusebi Arnau. Exposición Nacional de Ganaderías Única de Campeones. Campeón (bestiar boví). Asociación Rural del Uruguay, 1915. Bronze amb bany d'or, Ø = 50 mm
Col·lecció Rossend Casanova, Barcelona.*

*Eusebi Arnau. Exposición Nacional de Ganaderías. Gran Campeón (bestiar porcí). Asociación Rural del Uruguay, circa 1915. Bronze amb bany de plata, Ø = 35 mm
Col·lecció Rossend Casanova, Barcelona.*

Tammaro. 1r premio (aviram). Asociación Rural del Uruguay, 1918. Bronze amb bany de plata, Ø = 35 mm
Col·lecció Rossend Casanova, Barcelona.

Tammaro. 2º premio (bestiar de llana). Exposición Nacional de Ganadería. Asociación Rural del Uruguay, 1918. Bronze, Ø = 35 mm
Col·lecció Rossend Casanova, Barcelona.

Tammaro. 2º premio (bestiar de llana). Exposición Internacional de Lanares. Asociación Rural del Uruguay, 1919. Bronze, Ø = 35 mm
Col·lecció Rossend Casanova, Barcelona.